

Warszawa, 11 czerwca 2018

Dr hab. Iwona Kurz
Zakład Filmu i Kultury Wizualnej
Instytut Kultury Polskiej
Uniwersytet Warszawski

OPINIA
o rozprawie doktorskiej mgr. Jana Borowicza
Perwersje holokaustowe. Pozycja polskiego świadka

Uprzejmie informuję, że przyjąłem pracę doktorską mgr. Jana Borowicza *Perwersje holokaustowe. Pozycja polskiego świadka*. W mojej opinii praca spełnia warunki stawiane rozprawom doktorskim, proponuję więc przedłożyć ją do oceny recenzentom.

W temat pracy autor wprowadza za pomocą analizy zdjęcia „trofeum” zobaczonego po raz pierwszy na ekspozycji Muzeum – Miejsca Pamięci w Bełżcu, przedstawiającego niemieckich żołnierzy znęcających się nad Żydem w polskim miasteczku lub na wsi jesienią 1939 roku. Interesująca na tym zdjęciu jest jednak przede wszystkim obecność polskich zapewne świadków, słabo widocznych, których emocje pozostają w związku z tym nieczytelne. To właśnie oni i ich pozycja jest właściwym przedmiotem refleksji mgr. Jana Borowicza. Analiza zdjęcia pozwala też na wskazanie metodologii zastosowanej w pracy, w której konsekwentnie zajmuje się on Hilbergowską triadą ofiara – sprawca – świadek (gap, czy – jak woli autor – postronny), ale w ujęciu psychoanalitycznym, z założeniem, że wszyscy obecni uczestniczą w wydarzeniu traumatycznym (o różnych oczywiście efektach psychicznym na różnych aktorów tej sceny). Ważne zaplecze w tym ujęciu stanowi książka Grzegorza Niziołka *Polski teatr Zagłady*.

Ten model analizy mgr. Jan Borowicz przenosi następnie w dziedzinę tekstów literackich i przedstawień wizualnych, interpretując szczególną reakcję na tę sytuację, reakcję obecną w kulturze polskiej. Chodzi o perwersję, która inaczej niż nerwica i psychoza nie była dotąd analizowana w tym kluczu, a która charakteryzuje się nadmiarowością, ekscysem. Autor układa tytułowe „perwersje” w strukturę czwórkową, w zależności od pozycji polskiego świadka wobec Niemców i Żydów oraz od przyjętej formy reakcji na doświadczenie traumatyczne. Struktura ta obejmuje zatem (1) podglądactwo wynikające z ekscytacji przemocą i od-różnienia Polaków od Żydów, (2) fetyszizm oparty na identyfikacji z nazistą, (3) masochizm wiążący się z podkreśleniem polskiego cierpienia oraz (4) sadyzm. W ostatnim i zarazem

podsumowującym rozdziale autor przywołuje teksty kobiet, analizując szczególnie przekaz pamięci pomiędzy pokoleniem matek i córek.

Mgr Jan Borowicz swobodnie i błyskotliwie stosuje warsztat psychoanalityczny – rzeczywiście jako warsztat analityczny, a nie gotowy zestaw pojęć. Odślania w efekcie nieoczywiste sensy wielu tekstów kultury polskiej, często przekonująco polemizując z istniejącymi już i uznanymi odczytaniami. Dokonuje autorskiego wkładu w toczącą się w Polsce dyskusję o pamięci Zagłady – i w istocie jej współczesnych skutkach, odślaniając niejasny (nieczytelny, ale też – mroczny) aspekt polskiego stosunku do Żydów.

Poza tym wszystkim praca jest bardzo dobrze napisana i powinna zostać opublikowana.

